

2. Зозуля С.Ю., Морозов О.С. Місто Ніжин: деякі аспекти формування пам'яткоємного середовища // Праці Центру пам'яткознавства: Зб. наук. праць / Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. – К., 2005. – Вип. 8. – С. 197-230.

3. Костенко І., Морозов О. Грецькі храми в Ніжині // Київська старовина. – 1993. – № 2. – С. 69-73.

4. Морозов О. Грецькі храми в Ніжині // Греки в Ніжині: Зб. стат. і матер. – К., 2001. Вип. II. – С. 160-176. – (Серія: «Ніжинська старовина»).

5. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: Справочник: В 4-х т. / гл. ред. Н.Л. Жариков. – Т. 4. – К.: Будівельник, 1986. – 428 с.

6. Самойленко Г.В., Самойленко С.Г. Нариси культури Ніжина. – Ч. 4: Забудова міста та архітектурні пам'ятки XVII–XX ст. – Ніжин: ТОВ «Наука-сервіс», 1998. – 100 с.; 16 іл.; 7 додат.

7. Самойленко С. Відомі архітектори XVIII ст. – будівничі Ніжина // Ніжинська старовина: Ніжинознавчі студії № 4 : Ніжин окупаційної доби (до 65-річчя звільнення міста від нацистів) ; Пам'яткознавство північного регіону України № 1 : Істор.-культурол. зб. / Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. – К., 2007. – Вип. 4-5 (7-8). – С. 126-133.

8. Самойленко С.Г. Культурне життя в Ніжині в добу Гетьманщини: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. – Чернігів, 2010. – 20 с.

9. Сопілка В. Створити громадський центр сучасного рівня // Ніжинська старовина: Істор.-культурол. зб. / Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК; Ніжинська міська організація УТОПІК. – Ніжин: «Аспект-Поліграф», 2005. – Вип. 1 (4). – С. 68-69.

Зозуля С.Ю. Структура сегмента недвижимых памятников памятникомосодержащей среды Нежина

В исследовании выполнена структуризация сегмента недвижимых памятников памятникомосодержащей среды г. Нежина Черниговской обл. Помещенный в качестве приложения список недвижимых памятников выполнен по историко-архитектурному опорному плану города. Результаты исследования могут быть использованы в дальнейших историографических и памятниковедческих исследованиях, а также в практической работе по охране памятников, прежде всего при создании в Нежине историко-архитектурного заповедника.

Ключевые слова: неподвижные памятники, виды памятников, памятникомосодержащая среда Нежина, культурное наследие.

Zozulya S.Yu. The structure of Immovable Monuments Segment of Nizhyn's Cultural Heritage

In research the structurization of Immovable Monuments Segment of Nizhyn's Cultural Heritage is done. There is reproduced as an annex a list of Nizhyn's Monuments executed by the historical and Nizhyn's architectural reference plan. The results of this research can be used in subsequent historiography researches, studies in cultural heritage and for practical work of cultural heritage's protection, especially when it was creating historical and architectural reserve in Nizhyn.

Key words: immovable monuments, the types of monuments, Nizhyn's Cultural Heritage.

09.04.2012 р.

ВІДРОДЖЕННЯ СТАРОВИННИХ САДИБ ШЛЯХОМ СТВОРЕННЯ МУЗЕЙНО-ТУРИСТИЧНИХ ЦЕНТРІВ ЯК СУЧАСНА ТЕНДЕНЦІЯ МУЗЕЙНО-ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ СПРАВИ (НА ПРИКЛАДІ САДИБИ МСЦИХОВСЬКОГО ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛ.)

У статті досліджуються історична та культурна цінність старовинної садиби Мсциховського в с. Селезнівка Луганської області, що формують передумови її відродження в якості музейно-туристичного центру як сучасної тенденції музейно-пам'яткоохоронної справи України.

Ключові слова: садибний комплекс, пам'ятка архітектури, художня цінність, палацові інтер'єри, відродження садиб, музейно-туристичний центр.

Старовинні садибні комплекси у сучасному світі викликають подвійну реакцію: першопочатковий подив змінюється захопленням та гордістю. Дійсно, мало хто з пересічних українців знає, що на території України до початку ХХІ ст. збереглося більше двох сотень пам'яток дворянсько-садибного будівництва. На сьогодні вони майже невідомі; деякі з них занедбані, поруйновані та залишені напризволяще. Але це зовсім не зменшує їх високої історичної, естетичної та культурологічної цінності, що здатні викликати захоплення та інтерес сучасних відвідувачів. Тому з кожним роком ці пам'ятки притягують до себе все більше й більше дослідників, туристів, всіх небайдужих до історико-культурного надбання України.

Садиба Мсциховського – одна з небагатьох пам'яток палацово-паркової архітектури зі збереженими внутрішніми інтер'єрами на території Східної України, що демонструє рідкісний для цього регіону зразок псевдозамкової архітектури. В її створенні брали участь відомі архітектори, в оздобленні інтер'єру – відомі майстри та художні фірми того часу.

На початку ХХІ ст. пам'ятка почала привертати до себе все більше уваги, що спричинило її поступове відродження в якості музейно-туристичного центру. Дослідження передумов, що уможливають подібні трансформації, дозволяють розглядати відродження пам'яток садибного будівництва як сучасну тенденцію в музейно-пам'яткоохоронній справі України.

Як пам'ятка палацово-паркового мистецтва садиба в Селезнівці є малодослідженою. Вперше інтерес до садибного комплексу виникає ще наприкінці ХІХ – поч. ХХ ст., коли садиба функціонувала за своїм утилітарним призначенням. Саме тоді вона стає відомою як рідкісний приватний музей, а садибна архітектура – як зразок для інших подібних садиб, якими цей край мав би

В'їзна брама до садиби Мсциховського

забудовуватися. У 1916 р. Г. Лукомський, журналіст та мистецтвознавець, відомий знавець української старовини, створив опис садиби та творів мистецтва в ній у журналі «Столиця і садиба» [6].

За радянських часів проблема системного вивчення садиби Мсциховського, на території якої діяли різноманітні заклади оздоровчого плану, жодним дослідником не ставилася.

Із здобуттям Україною незалежності в країні підвищується інтерес до історико-культурних пам'яток, особливо садибного будівництва. Цей процес актуалізував звернення широкого кола фахівців, як у центрі так і на місцях, до витоків дворянсько-садибного мистецтва. Підтвердженням тому є низка публікацій А. Антипової [1], Л. Борщенко [2,3], О. Форостюка [9], що вийшли друком наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст.

Насучасному етапі постала проблема дослідження матеріалів із історії садибного будівництва Східної України, що містяться в рідкісних на сьогодні бібліографічних виданнях та архівних документах. Її актуальність обумовлена підвищеним інтересом до цього виду пам'яток, поступовим відродженням старовинних садиб у якості музейно-туристичних комплексів, а також тим, що із численних у свій час дворянських садиб у регіоні дотепер збереглися одиниці. Тож метою статті є дослідження історико-культурної цінності садиби Мсциховського, виокремлення тих унікальних особливостей, що створюють можливості для її сучасного відродження

в якості музейно-туристичного центру.

Садиба Мсциховського – унікальний архітектурний комплекс ХІХ ст., що до нашого часу зберігся в селищі Селезнівка Перевальського району Луганської області – справжня родзинка не тільки району й області, але й всієї Східної України завдяки своїй унікальній історико-культурній цінності.

Виникнення поміщицької садиби на цьому місці Дикого степу відносять до кінця ХVІІІ ст., коли почалася розробка Олексіївським гірничопромисловим товариством родовищ кам'яного вугілля. Відомі навіть перші власники Селезнівки – поміщики Графовські, котрі на початку ХІХ ст. заклали в садибі парк, який пізніше був розвинений за бажанням К. Мсциховського [3, 107].

У 1889 р. сюди приїжджає дійсний статський радник інженер-шляховик Казимир Мсциховський, який веде своє походження від польських дворян Подільської губернії. Мсциховський закладає тут Селезнівський рудник і стає головою правління Селезнівського товариства кам'яновугільної та заводської промисловості й членом Донецько-Юр'євського металургійного товариства, а з 1914 р. стає членом правління Азовсько-Донського комерційного банку. До того ж, Казимир Мсциховський став засновником селища, яке пізніше перетворилося на місто Паризької Комуні, сьогоднішній Перевальськ [4, 189].

Тут же в Селезнівці Мсциховський вирішує влаштувати резиденцію. У 1890 р. він купує садибу Графовського, будівництво якої той розпочав ще в 1840 р. та перебудовує її за власним смаком [6, 4]. Для цього він запрошує двох архітекторів, котрі згодом стануть відомими – Сергія Гінгера та Льва Руднева.

Сергій Гінгер – представник модерну та неокласицизму – звів основні споруди, вдало поєднавши російський стиль з італійським. Садибний будинок складався з тринадцяти приміщень на першому поверсі та шести на другому. Тут можна було бачити просторі кімнати, величезні вікна з виглядом в сад, чотири каміни, прикрашені ліпленням стелі, фрагменти картин в стилі модерн [5, 105].

Особливого ефекту стінам будинку надавало облицювання світло-жовтим м'яким шліфованим каменем місцевого походження – тесаним піщаником, який забезпечив чудову збереженість архітектурної споруди протягом століття.

За задумом архітектора три фасади будинку були оформлені таким чином, що справляли враження головних. Над центральним входом архітектор звів масивну башту з великим кольоровим гербом дворянського роду Мсциховських. На відкритій терасі перед зимовим садом була встановлена бронзова статуя Гермеса. Вхід до будинку прикрашали два чеканних канделябри в людський зріст [5, 106]. Садиба стала класичним зразком життя дворян кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Садибний будинок, архітектор С. Гінгер

Інтенсивний розвиток промисловості, науки, просвітництва на територіях, що тепер входять до складу Луганської області, сприяв поширенню інтересу до оздоблення маєтків творами мистецтва. Селезнівська садиба К.Л. Мсциховського якраз і є прикладом такого способу колекціонування – вже на початку XX ст. вона перетворилася на своєрідний приватний музей завдяки прикрашенню художніми речами маєткових інтер'єрів і колекцій музейних предметів, зібраних власниками [3, 108].

Значний інтерес представляли меблі, інтер'єри та внутрішнє оздоблення будинку. Меблі у вітальні були виконані в стилі Людовика XVI, а тканина, якою вони були оббиті, була виготовлена на Московській фабриці Сапожнікова й відтворювала зразки з Версалю та Тріанону. Вражали своїми кольорами та яскравими тонами персидські килими.

В загальне оздоблення прекрасно вписувалися флорентійське бюро та крісла, обтягнуті монастирськими вишиванками. На столах, у вітринах були виставлені бронзова та мармурова скульптура, вази різних епох – від XVI до XX ст. Серед цих зібрань своєю вишуканістю вирізнялися вази імператорського фарфорового заводу, сербські та французькі статуетки зі слонової кістки, оправлені в золото.

Кабінет господаря прикрашали два гобелени, виконані в стилі Людовика XVI на сюжети байок Лафонтена. Внутрішнє оздоблення вдало доповнювали оригінали полотен Маковського та Свєрчкова, а також пристойні копії з картин

Мурільйо та Рубенса [8, 9].

На деякій відстані від будинку, за садибним муром, знаходилися збудована в 1913 р. на кошти К.Л. Мсциховського парафіяльна школа-храм. Церква стала дипломною роботою відомого пізніше архітектора Росії Льва Руднева, який надалі прославився проектами головного корпусу Московського державного університету ім. Ломоносова, Палацу культури у Варшаві та Будинку уряду в Баку [9, 158].

Спроектована Рудневим церковна будівля в ім'я Олександра Невського із дзвіницею мала два класи і вівтар. До храму примикали квартири вчителів. Виконана з дикого каменю, будівля належить до досить рідкісних зразків романо-візантійського стилю.

Першопочатково храм був католицьким (за віросповіданням самого Мсциховського), сьогодні ж він функціонує як храм Української православної церкви Московського патріархату.

Окрім палацу, садиба мала пейзажний парк у 22 гектари. Для догляду за ним Казимир Людвигович запросив з Польщі свого земляка Марціна Францевича Хубецького. Садівник прожив тут все своє життя й поклав всі сили на розведення рідкісних видів рослин і дерев. За власним заповітом садівника було поховано на території садиби [7, 6].

Навкруги ширилися перекази про прекрасний селезнівський парк з алеями пірамідальних тополь, липовими гротами, бесідками та арковими коридорами зі стриженої зелені. Садибу

Інтер'єр парадного входу будинку

Камін в колишній мисливській залі

прикрашали французькі статуї, наприклад чавунні вази, що акцентували вхід, були відлиті в 1901 р. на Паризькому ливарному заводі та були точною копією мармурових, що зберігаються в Луврі [5, 105].

У 1916 р. Г. Лукомський, журналіст та мистецтвознавець, у журналі «Столиця і садиба» зробив опис садиби Мсциховських та витворів мистецтва в ній: «...Вся внутренняя обработка сделана за рисунками архитектора Императорских дворцов Мельцера. Материи, которыми оббита мебель, точно воссоздают некоторые образцы материй в Версале. Замечательные персидские ковры ласкают глаз своими сочетаниями. Особенно хорошие французские статуи с сочетанием золота и слоновой кости. В кабинете два гобелена с сюжетами из басен Лафонтена. Отметим интересные оригиналы новых художников Маковського и Сверчкова. Есть несколько хороших копий Мурильо и Рубенса...» [6, 5].

Перед Жовтневою революцією господарі майже не відвідували Селезнівку. Дійшли відомості, що вони переїхали до свого маєтку у Франції.

Після Жовтневої революції 1917 р. тут заснували будинок сиріт. У 1930-ті роки дітей перевели до іншого місця, а в Селезнівці відкрили Будинок відпочинку ім. Ворошилова. Довелося тут відпочити й Герою Соціалістичної Праці Олексію Стаханову з дружиною.

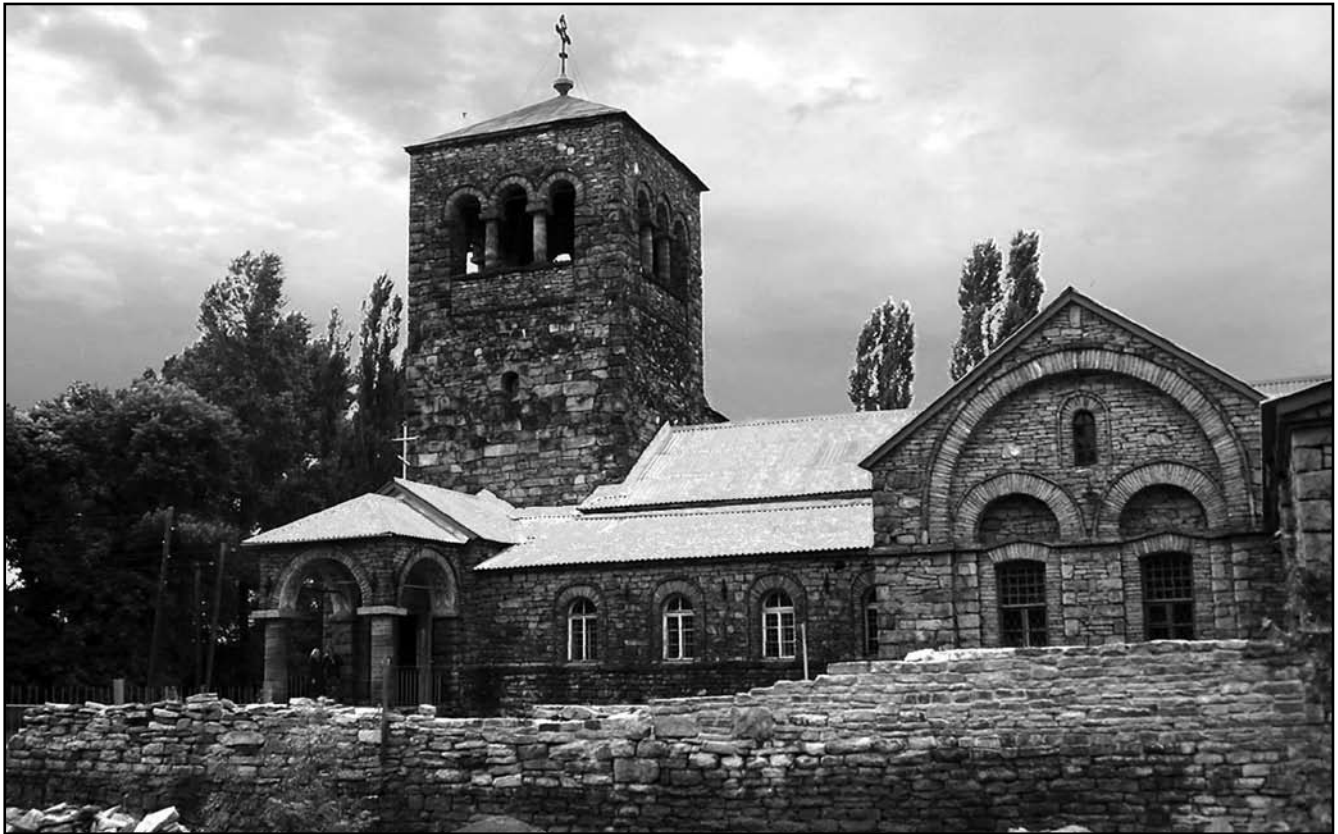
В роки Великої Вітчизняної війни в будинку відкрили госпіталь, а в післявоєнні роки тут функціонував протитуберкульозний диспансер. Останнім користувачем садиби став наркологічний диспансер, котрий діяв тут у 1980-ті роки [1, 12].

За часів УРСР були знищені чи зникли майже всі витвори мистецтва, що зберігалися в садибі. Руйнація торкнулася й самого архітектурного комплексу. Коли наркологічний диспансер залишив стіни вікової будівлі в роки перебудови, запустіння прийшло в старовинну садибу.

Схожа доля спіткала й церкву-школу. 4 травня 1923 р. президія Луганського окружного виконкому закрила церкву. У 1930-ті роки, коли на території маєтку був розташований будинок відпочинку, церкву пристосували під клуб. Храм відкрили у 1942 р., однак вже у 1947 р. його віддали у користування будинку відпочинку і стали використовувати як кіно- й танцзал. Згодом тут розташувалися селищна рада, пошта, бібліотека [2, 43]. Церковну будівлю повернули православній громаді лише у 1991 році.

На території колишнього маєтку залишився чудовий парк із тополями-велетнями, який разом із архітектурними спорудами утворює чудовий комплекс. Парк площею 22 га з 1972 р. є пам'яткою садово-паркового мистецтва. Зараз він також знаходиться в занедбаному стані.

В садибі свого часу існувала й величезна бібліотека, що розміщувалася у спеціально зведеній будівлі в глибині парку. Бібліотека майже не

Храм Олександра Невського, архітектор Л. Руднев

змінювала свого профілю і за радянських часів, а от знищена була лише після того, як садибу покинув останній офіційний заклад (наркологічний диспансер) [1, 12].

На сьогодні до складу садиби Мсциховського входять в'їзна брама, виконана у вигляді замкової брами, садибний будинок та парк. Незважаючи на занедбаний стан будівель, пам'ятка й досі зберігає свою високу історико-культурну цінність.

На другому поверсі садибного будинку, судячи з низьких стель та невеликих приміщень, жила прислуга. Перший поверх повністю займав господар. У внутрішніх інтер'єрах будинку збереглося багато художньої ліпнини. Стеля в кожній з кімнат має свій рельєф і свій малюнок. В одній з кімнат вціліла картина у фігурній рамці в стилі модерн. На ній зображена дівчина з розпущеним волоссям, яка біжить полем на фоні будівлі. В іншій кімнаті з величезним вікном, яке виходить в сад, мешканці садиби та гості, що приїздили в маєток, насолоджувалися живою музикою, яка лилася з внутрішнього балкону, де сиділи музиканти. Підтвердженням цільового призначення кімнати є елемент ліпнини стелі, на якій зображені музичні інструменти.

Свого часу в будинку налічувалося чотири каміни. Три з них вціліли до сьогодні. Особливою цінністю вирізняється камін у вітальні, вкритий глазурованими кахлями. Не менш цікавий камін є у центральній кімнаті будинку. Прикрашений

різьбленими елементами з дуба, він є справжнім витвором декоративно-ужиткового мистецтва і навіть через сто років прекрасно функціонує.

Центральне приміщення – колишня мисливська зала – окрім каміну зберегла обшиті цінним деревом стіни, підшивну стелю, що спочиває на масивних дерев'яних балках.

В окремих кімнатах збереглися шматки мозаїчної підлоги, мармурові підвіконня. Високою збереженістю вирізняються дерев'яні парадні сходи, дубове поруччя яких прикрашене високохудожнім різьбленням.

Зважаючи на те, що садиба зберегла значну частину високохудожнього внутрішнього оздоблення, яке свого часу характеризувало її як унікальний музей цього регіону, можна говорити про особливе місце садиби Мсциховського серед надбань дворянсько-садибного будівництва України. Історико-культурну цінність посилює те, що садибний будинок, замкова брама при в'їзді на територію садиби, храм Олександра Невського представляють собою унікальний для Східної України архітектурний ансамбль, виконаний відомими архітекторами Росії Л. Рудневим і С. Гінгером.

Ці чинники уможливили сучасне відродження садиби, з метою якого на початку XXI ст. за ініціативою жителів смт Селезнівка була створена благодійна організація «Фонд сприяння розвитку краєзнавства й культури «Садиба Мсциховського». Свою місію фонд розглядає як дослідження й відтворення са-

диби Мсциховського, розробку й реалізацію програм в галузі освіти, культури, духовного розвитку, відпочинку й туризму, що перетворює пам'ятку на музейно-туристичний центр. За час його існування розпочалося поступове відновлення старовинної садиби, проведені роботи по благоустрою парку, встановлено нагляд за головним будинком садиби. Головна діяльність направлена на популяризацію пам'ятки, адже чим більше людей її відвідають та дізнаються про неї, тим більше шансів віднайти помічників і однодумців для відтворення первісного вигляду, адже знання про пам'ятку, усвідомлення її цінності – це перша сходинка у справі збереження історико-культурного надбання.

Незважаючи на занедбаний стан, старовинна дворянська садиба, яка пережила революцію, війну й перебудову, досі зберігає свою неповторність, що являється основою для її сучасної музеєфікації. Садиба Мсциховського сьогодні – це пам'ятка архітектури, створена відомими архітекторами; це художня цінність частково збережених внутрішніх інтер'єрів; це можливість уявити, як жили на початку двадцятого століття дворяни зазначеного регіону. Її музеєфікація, що є однією з тенденцій музейно-пам'яткоохоронної справи, направлена на відродження культури, мистецтва, науки, історичних традицій регіону.

На сьогодні палаци та садибні комплекси – це потужний пласт культури, який потребує вивчення й ознайомлення з ним. Без уваги, суспільної зацікавленості в збереженості ці об'єкти можуть бути знищені остаточно. Тому можливість відродження старовинних садиб відповідно до потреб сучасності формують практичну доцільність досліджень в цьому напрямі.

Посилання

1. Антипова А. Таємнича садиба Казимира Людвіговича / А. Антипова // Голос України – 2012. – № 188. – 8 жовтня. – С. 12.
2. Борщенко Л.М. Из історії храмового будівництва на Луганщині (друга половина XIX ст. – перша третина XX ст.) / Л. М. Борщенко // Мистецтвознавство України : зб. наук. пр. / Академія мистецтв України. – К.: Київ, 2001. – Вип. 2. – С. 41–44.
3. Борщенко Л.М. Передумови та основні напрямки формування мистецьких музеїв в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. / Л.М. Борщенко // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: зб. наук. праць. – К.: Міленіум, 2006. – Вип. 16. – С. 103–110.
4. Боханов А. Н. Деловая элита России 1914 г. / А.Н. Боханов. – М.: Ин-т российской истории РАН, 1994. – 273 с.
5. Журнал императорского общества архитекторов-художников «Ежегодник». – 1915. – Вип. 10. – С. 105–108.
6. Лукомский Г.К. Усадьба в прошлом и настоящем: Селезнёвка К.Л. Мсциховского / Г.К. Лукомский // Столица и усадьба. – 1916. – Вип. 51. – С. 4–5.
7. Лычаный С. Большая история маленького поселка Селезнёвка // За металл. – 2010. – 7 октября. – С. 6.
8. Особова О. Хто розпалить камін у садибі Мсциховського? // Урядовий кур'єр. – 2010. – 14 грудня. – С. 9.

9. Форостюк О. Луганщина релігійна. – Луганськ: Світлиця, 2004. – 204 с.

Жукова Е.В. Возрождение старинных усадеб путем создания музейно-туристических центров как современная тенденция музейно-памятничкоохрального дела (на примере усадьбы Мсциховского Луганской обл.)

В статье исследуются историческая и культурная ценности старинной усадьбы Мсциховского в с. Селезнёвка Луганской области, которые формируют предпосылки к её возрождению в качестве музейно-туристического центра как современной тенденции музейно-памятничкоохрального дела Украины.

Ключевые слова: усадебный комплекс, памятник архитектуры, художественная ценность, дворцовые интерьеры, возрождение усадеб, музейно-туристический центр.

Zhukova O.V. The revival of the old estates by creating a museum and tourist attraction as the museum and the modern trend of museum and monuments protection affairs (for example the estate of Mstsihovskoho in Luhansk region)

We study the historical and cultural values of the old estate of Mstsihovskoho in Seleznevka Luhansk region, which form the background to its revival as a museum and tourist center as a modern trend of museum and monuments protection affairs of Ukraine.

Key words: farmstead complex, a monument of architecture, artistic value, palace interiors, revival of mansions, museum and tourist center.

23.03.2012 р.

УДК 726.7.

Р.В. Підставка

ПРОБЛЕМИ РЕСТАВРАЦІЇ, ПРИСТОСУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА «ЗАМКИ ТЕРНОПІЛЛЯ»

В статті висвітлено основні етапи становлення Національного заповідника «Замки Тернопілля» як науково-дослідної, пам'яткоохоронної, реставраційної та туристичної установи. Розглянуто сучасний стан збереження об'єктів заповідника національного значення. Запропоновано основні напрямки пристосування замків та палаців заповідника до туристичної діяльності.

Ключові слова: консервація, пристосування, музеєфікація, пам'ятка історії і культури, замковий туризм.

Важливим напрямком морально-психологічного, патріотичного та виховного аспекту розвитку особистості є її відношення до національної історико-культурної спадщини, її збереження та використання. Світовий досвід та практика сьогодення свідчать, що занепад культури, байдужість до духовного розвитку нації, зневага до культурної спадщини призводять до непоправних утрат у всіх сферах суспільного життя – економічній, політичній, соціальній. Особливо важливу роль у збереженні надбань минулого, в духовному розвитку нації, у розбудові її державності відіграють історико-культурні та історико-